

Temmmâm Hassân ve Arap Diline Getirdiği Yeni Yöntem | Hatice Sare Kömürcü

Ülkemizde Arapça öğrenimine olan talep günden güne artmaktadır. Bununla beraber yeni çalışmalar yapılmakta eserler kaleme alınmaktadır. Eğitim odaklı eserlerde de eski yöntemlerin takip edildiği görölmektedir. Yeni öğretim teknikleri geliştirilmesi akademimiz için bir açılım vesilesi olsa da yöntem meselesinin derinlikle ele alınamadığı görölmektedir. Temel İslam Bilimlerinin yaygın problemi olan yöntem(usul) Arap dili alanında da göze çarpmaktadır. Henüz alet ilmi kategorisinden çıkarılıp bağımsız bir ilim olarak ele alınması ardından da kendi yöntemini inşa etmeli. Temmmâm Hassân bu krizi fark etmiş ve Arap Dilini bağımsızlaştırmış, özgün bir yöntem önerisi üretmiştir. Bu onu modern dönemin yöntem bilimcisi yapmıştır.

TEMMAM HASSAN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Temmmâm Hassân Kana vilayetinin Kernel köyünde 1918 yılında dünyaya geldi. Kahire Üniversitesinden mezun oldu. Arapça öğretmenliği yaptığı esnada burs kazanarak İngiltere'ye gitti. Londra'da altı yıl boyunca eğitim aldı. Burada önemli dilcilerden ders aldı ve modern dilbilim teorilerini öğrendi. Bu daha sonra Arap dilinde başlatacağı yeni devrin nüvesini oluşturdu. Özellikle sesbilim üzerine yaptığı çalışmalarda batı yöntemlerini kullandı. Tezinde kendi memleketi olan Kernel lehçesini ses bilimsel yönden inceledi ki klasik Arap dil geleneğinde lehçelerin araştırma konusu olduğunu da görmek mümkün değildir. Londra'dan döndüğünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Çeşitli üniversitelerde görev aldı. Arap coğrafyasının çeşitli yerlerinde çok sayıda teze danışmanlık yaptı. Emekli olduktan sonra iki dönem Kahire Arap Dili Kurumu (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-Melekî) üyeliği yaptı. Uzun yıllar Mekke'de kalarak kendini Kur'an çalışmalarına hasretti. Pek çok ödüle layık görüldü. 2011 yılında Kahire'de geçirdiği ameliyattan kısa süre sonra hayata gözlerini yumdu. [1]

Sergüzeştinden kısaca bahsettik Şimdi eserleri ve ilmi kişiliğine daha derinden bakmaya gayret göstereceğiz. Temmmâm Hassân Arap dilinde yönteminin saçağı kabul edilen eserlerden birinin sahibidir. İlki Sîbeveyhi'nin el-Kitâb 'ı diğeri Abdülkâhir el-Cürçânî'nin Delâ'ilü'l-i'câz 'ıdır. Temmmâm Hassân el-Luğatü'l-'Arabiyye: Ma'nâhâ ve mebnâhâ adlı eseri de üçüncü ayağı oluştur. Öyle ki Sîbeveyhi'nin el-Kitâb 'ına benzetilerek bu esere el-Kitâbü'l-Cedîd nitelemesi yapılmıştır. O, çağdaşları gibi âmil teorisini eleştirip reddetmekle kalmamış yeni bir yöntem ortaya koymuştur. Bu yöneme "karîneler teorisi" adını vermiştir. Sîbeveyhi'nin temsil ettiği âmil/avâmil nazariyesini Cürçânî'nin temsil edip esaslarını ortaya koyduğu nazım teorisinin eksiklerini ortaya koymuş; modern dilbilim yöntemlerini de kullanarak daha kapsayıcı bulduğu karîneler teorisini Arap diline kazandırmıştır. Temmmâm Hassân'ı diğerk modern dilbilimcilerden ayıran ve Sîbeveyhi'nin yanına oturtan işte budur. Bizim de bugün ihtiyaç duyduğumuz, inkâr tavrını bir kenara bırakmak ve yöntem(usul) üretme faaliyetine başlamaktır. Yeni bir yöntem ortaya koymak ilk anda güçlü bir aksüamel ile karşılaşsa da zamanla kıymeti anlaşılmıştır. [2]

Temmmâm Hassân'ın birkaç eserine kısaca değinelim.

el-Luğatü'l-'Arabiyye: Ma'nâhâ ve mebnâhâ (Kahire 1973, 1979): Sîbeveyhi'nin el-Kitâb'ının yanında zikredilen kitabıdır. Arap dilinde yeni bir çağı açmıştır. Eser büyük yankı uyandırmış ve hakkında makaleler yazılmıştır. Temmmâm Hassân Arap dilini modern dilbilim yöntemlerini de kullanarak incelemiştir. Klasik dönemde uygulanan normatif(kural koyucu) yaklaşımı kullanmamış, dilbilim yaklaşımlarından betimsel yöntemi kullanmıştır. Dili var olduğu şekliyle incelemek şeklinde özetlenebilecek bu yaklaşım, dilin yaşayan ve gelişen bir sistem olduğunu yadsımadan ele alır. Bu eserin etkisi yalnızca dilbilim yöntemlerini uygulaması olmamıştır. Aynı zamanda alet ilmi veya mantık ve felsefe içerisinde boğulmuş bir rivayet sistemi haline gelmiş Arapçanın bağımsızlaşmasına da çaba göstermiştir. Burada bağımsızlıktan kastımız dilin belirli gayelere ulaşmak değil bizatihi dil olarak ele alınır hale gelmesidir. [3]

Eserin ilk bölümünde Ferdinand de Saussure'un ortaya koyduğu dil-söz ayrımında bahseder. Takip eden bölümlerde sesbilim(fonetik), görevsel sesbilim(fonoloji), yapıbilim(sarf), dizimbilim(nahiv-sentaks), bağlam, sözlük bilim ve göstergebilim(delalet) bahisleri işlenir. Çalışmamızın kapsamını almamak adına bu kadarıyla yetinmek durumundayım. [4]

Menâhicü'l-baḥs fi'l-luḡa (Kahire 1955, 1986, 1990; Dârülbeyzâ 1979, 1992): "Dil Araştırma Yöntemleri" olarak çevrilebilecek bu eserde Temmâm Hassân Arap dilinde kullanılan eski araştırma yöntemlerini eleştirerek dilbilimin ışığında yeni bir yöntem ortaya koymaya çalışır. Bu eserine ayrıca kendi geliştirdiği nebr (vurgu) teorisine de yer verir. [5]

Bizim çalışmamızda en fazla başvurduğumuz eserlerin başında gelmektedir. Temmâm Hassân özgün bakış açısını sağlam bilimsel verilerle destekleyerek bu eseri meydana getirmiştir. O, eski Arap dilcilerin dile dair her şey söylenmiştir diyerek yeni araştırmaların önünü kapadığından yakındır. Arapçayı kitaplara hapsolmuş dondurulmuş bir dil olmaktan çıkartmak ister. Bunun için de ihtiyacımız olanın yeni bir yöntemden başkası olmadığını belirtir. [6] Temmâm Hassân nahiv tarihini tekrar okuyarak dilbilimdeki betimsel metodun ilk dönem nahivcilerinin kullandığı yöntemle benzerliğini tespit eder. Zamanla Arapça, tefsir ve mantık ilminin bir şubesi haline gelmişti Temmâm Hassân'ın bu kitaptaki bir başka çabası da Arap dil yöntemini bağımsızlaştırmaktır. [7]

el-Luḡatu Beyne'l-Mi'yariyye ve'l-Vasfiyye (Kahire 1958; Dârülbeyzâ 1992): "Normatif ve Betimleyici Yöntemler Arasında Dil" adını taşıyan bu eserde eski dil araştırma yöntemi ile yeni dilbilim yöntemlerini karşılaştırır. Klasik dönem kıyas ve şevahide dayanan kuralcı(normatif) yöntem ile dili olduğu gibi eline alan betimsel yöntemi kıyaslar. Ve sonuçta betimsel yöntemi tercih eder. [8] Dili yeşerdiği coğrafyada konuşanların kültürü içinde ele alır. Bu eserinde daha evvel Menâhicü'l-baḥs fi'l-luḡada değinmediği birkaç konuya da işaret eder. [9]

el-Uṣûl (Kahire 1981, 1982, 2000): Yukarıda bahsettiğimiz iki önemli eseri olan el-Luḡatu'l-Arabiyye: Ma'naha ve Mebnaha ve Menahicu'l-baḥs fi'l-luḡa adlı eserlerini destekler konumdadır. Temel olarak fıkhu'l-luḡa, Nahiv ve Belağatın dilbilimsel tahlilin yapmış Arap dili tarihini yöntem merkezli bir şekilde yeniden okumuştur. Dilde kullanılabilecek yöntemleri ortaya koymuştur. [10]

el-Beyân fî ravâ'î 'i'l-Ḳur'ân (I-II, Kahire 1413/1993, 2009): Temmâm Hassân'ın uzun yıllar yaptığı Kur'an etütlerinin meyvesidir. Kur'an metninin analizinde dilbilimsel yöntemler kullanılmıştır. Derin dil birikimi ve edebi hissi bu eseri güçlü kılan bir başka yöndür. Kur'an metnini yapı ve üslûbunun modern yöntemlerle incelendiği ilk eserdir. [11]

TEMMAM HASSAN'IN YÖNTEM HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

Bu dönemin önemli temsilcilerinden biri olan Temmâm Hassân'da dilbilim metotlarından betimleyici (vasfi) metodu Arap diline başarıyla uygulamış, nahivcilerin benimseyegeldiği normatif (kural koyucu, mi'yari) metodu reddetmiştir.

Temmâm Hassân dile getirdiği ilk yenilik. Dili yaşayan bir varlık olarak kabul etmesidir. Anlamın konuşanların zihninden doğduğu ve zamanla bu zihinsel tasarımın çeşitli göstergelerle varlık alanına çıkar. Bu yeni üretim toplum tarafından kabul görürde yaygınlaşırsa işte artık kelime o nesneyi/olguyu tutar, onun ismi olur. Dil bir çeşit toplumsal sözleşmedir. [12] Bu anlayış onun dil sahasında çalışma yapmasının önünü açtı. Dil klasik dönemde vurulan kementlerden kurtulunca insan ile temas etmiş, insanın var olduğu her alanda incelenebilir hale gelmiştir. Dile bağlam kavramını dâhil etmiştir.

Karineler teorisi; Arap dilinde daha evvel karine yalnızca i'rab karineleri için kullanılmıştı. Temmâm Hassân anlamı ifade etmede bu karineleri yetersiz olmakla eleştirdi ve dilbilim birikimini Arapçayla bütünleştirerek bu teoriyi geliştirdi. Temel hareket noktası anlamın kelimelerin anlamlarının toplamından çok daha büyük ve derin olduğu düşüncesi idi. Hasan temelde maddi karineler ve manevi karineler olmak üzere ikili bir sınıflama yapar. Lafzi karineler dilin yapısı itibarıyla üstlendiği görevlerdir. Bunlar; bünye, i'rab, rabt, rütbe, tedammu ve siyak şeklinde sıralanabilir. Manevi karineler ise cümlelerin son tahlilde ifade ettiği anlamlardır. Manaya dayalı bu

karineler ise; isnād, taḥṣīṣ, nisbe, tebeiyye, muḥālefet, maiyyet, zarfiyyet, taḥdīd/tevkīd, ḥāl (mulābesāt li'l-heyāt) şeklinde sıralanabilir. Burada dikkate değer nokta dili anlarken anlam ile yapıyı bir arada değerlendirir. Birini birine tercih etmez bir birliktelik içerisinde inceler. Temmâm Hassân i'rabı tamamıyla reddetmez sadece onu karinelerden birisi olarak görür. Anlamı ifade etmekte yetersiz olduğunu bazı durumlarda anlama hiçbir etkisinin olmadığını dile getirir. [13] Bunlara ek olarak geliştirdiği bu teoriyi anlamın ortaya çıkması için tek yol olarak görmez. Karinelerden hiçbirisi olmadığı halde de anlamın var olabildiğini belirtmiştir.

Temmâm Hassân'ın Arapçaya getirdiği bir diğer yenilik de zamanların sayısını on altıya çıkartmasıdır. [14] Klasik döneme muhalif olarak yaptığı bir başka tasnif de sözcüklerin kategorileridir. İsim, fiil ve harften ibaret olan üçlü tasnifi reddetmiş; isim, fiil, sıfat, zarf, zamir, ünlem ve edat olmak üzere yedili bir tasnif belirlemiştir. [15]

SONUÇ

Çalışmamızın el verdiği ölçüde Temmâm Hassân ve dile getirdiği yönteminden bahsetmeye çalıştık. Çalışmanın boyutları dolayısıyla derinlikleriyle ele almasak da Temmâm Hassân'ın çığır açan görüşlerini sıralamaya çalıştık. Modern dilbilimden temellerini alan karineler teorisi dile yeni katmanlar getirdi. Kelimelerden daha fazlası olan anlamı keşfetmek için kullanılacak yeni yöntemler geliştirdi. Modern Arap dilcileri arasında en çok tartışılan mevzu da bu karineler teorisi idi. Dili bağlarından kurtararak özgürce hareket etmesine imkân sağlandı. Dilin canlı yapısı, konuşulduğu bağlam, konuşanın zihin dünyası ve birikim bütüncül olarak ele alındı. Temmâm Hassân sağduyu ile ömrünü adadığı Arapçaya hayat vermiş yeni bir soluk üflemiştir. Onun yöntem anlayışı biz acemi araştırmacılar tarafından dikkatle incelenmeli yöntem kurma becerisi üzerinde çalışılmalıdır. Bu bakıl açıyla bizler de soluksuz kalan alanlara hayat götürecek yöntemi inşa edebiliriz.

KAYNAKÇA

Daşkiran, Yaşar. "Temmâm Hassân'ın Dil Anlayışı: Karineler Teorisi". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 56/2 (01 Ağustos 2015), 149-164. https://doi.org/10.1501/Ilfak_0000001438

Durmuş, İsmail. "Temmâm Hassân". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . EK-2/589-591. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Hassân, Temmâm. el-Luğa beyne'l-mi' yâriyye ve'l-vaşfiyye . Dârülbeyzâ, 1992.

Hassân, Temmâm. Menâhicü'l-baḥṣ fi'l-luğa . Kahire, 1990.

Tekin, Selim. Temmam Hassan ve Arap Dilbilim Çalışmalarındaki Yeri . Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

[1] İsmail Durmuş, "Temmâm Hassân", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2019). [2] Durmuş, "Temmâm Hassân".

[1] İsmail Durmuş, "Temmâm Hassân", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2019).

[2] Durmuş, "Temmâm Hassân".